

MARTIN XAYDEGGERNING IJTIMOIIY FALSAFIY QARASHLARI

Solieva Zarina Botirovna

SamDCHTI. Katta o'qituvchisi

zarina.solieva1981@gmail.com

+998979207774

Annotatsiya: Xaydegger (1889-1976) — XX asrning eng muhim faylasuflaridan biri bo'lib, uning asarlari insonning mavjudligi, vaqt, va ijtimoiy aloqalar kabi masalalarni chuqur o'rganishga qaratilgan. Uning "Binafsha bo'shliq" (Sein und Zeit, 1927) asari, mavjudlik va insonning jamiyatdagi o'rni haqida keng qamrovli fikrlarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: vaqt, o'tmish, haqiqiylik, mavjudlik, boshqalar bilan aloqa, gemeinschaft, falsafa, ijtimoiy aloqalar, tarix, texnologiya va zamonaviylik.

Аннотация: Хайдеггер (1889-1976) – один из важнейших философов XX века. Его работа «Пурпурная пустота» (Sein und Zeit, 1927) содержит обширные мысли о существовании и месте человека в обществе.

Ключевые слова: время, прошлое, реальность, существование, общение с другими, Gemeinschaft, философия, социальные отношения, история, технология и современность.

Abstract: Heidegger (1889-1976) is one of the most important philosophers of the 20th century. His work "The Purple Void" (Sein und Zeit, 1927) contains extensive thoughts about existence and the place of man in society.

Keywords: time, past, reality, existence, communication with others, gemeinschaft, philosophy, social relations, history, technology and modernity.

XX asr falsafasining nufuzli namoyondasi Martin Xaydegger an'anaviy metafizikaga qarshi chiqib, ekzistensial va fenomenologik fikrda yangi qarashlarni yaratib, borliqni chuqur tadqiq etishga kirishdi. Uning tadqiqotida markaziy o'rinni o'zlik yoki Dasein tushunchasi tashkil etib, uning mavjudlik dunyosi bilan tubdan chambarchas bog'liqdir. Ushbu maqola Xaydeggerning asl O'zlik tushunchasini va borliqning ontologik tuzilishi doirasidagi ichki erkinligini ochib berishga qaratilgandir. Xaydegger uchun erkinlik shunchaki erishish sharti yoki holati emas, balki Dasein mavjudligining mohiyatidir. Martin Xaydegger (1889-1976) — nemis faylasufi, XX asr falsafasida muhim o'rin tutgan shaxs. Uning asarlari, ayniqsa, "Binafsha bo'shliq" (Sein und Zeit, 1927) asari, mavjudlik, vaqt, inson va uning jamiyatdagi o'rni kabi masalalarni chuqur o'rganadi.

Xaydeggerning izlanishlari voqelik va voqqelik bo'lmagan O'zlik o'rtasidagi chegaradan boshlanadi. "Xaydegger uchun voqelik axloqiy hukm emas, balki o'z imkoniyatlari va cheklovlarini tan oladigan va qabul qiladigan mavjudlik uslubidir". Bundan farqli o'laroq, voqelik bo'lmagan O'zlikni "ular" ichida yo'qotib, tanqidiy mulohaza yuritmasdan, jamiyat normalari va umidlariga mos kelishlikni

nazarda tutadi. Bu farq ekzistensial erkinlikni tushunish uchun muhim ahamiyatga ega, chunki u mavjudlikdan voqelikka o'tish uchun zamin yaratadi, erkinlikni amalga oshirishning markaziy harakati ham hisoblanadi. "Xaydeggerning fikriga ko'ra, sof "O'zlik" o'zining eng katta imkoniyatlari va cheklovlarini chuqur anglash va qabul qilish bilan tavsiflanadi. Bu shaxsning jamiyat me'yorlari yoki "ularning" ta'siriga berilmasdan, halollik va jasorat bilan o'z mavjudligiga qarshi turish qobiliyatini o'z ichiga oladi". Xaydegger inson o'z imkoniyatlarini ishga soladigan va ularga muvofiq yashashga intiladigan haqiqiy borliqda qat'iyatning (Entschlossenheit) muhimligini ta'kidlaydi. Sartr va Nitshe kabi o'zlik tushunchalarini tadqiq qilgan boshqa faylasuflardan farqli o'laroq, Xaydeggerning asl O'zlik tushunchasi o'ziga xos nuqtai nazarni ilgari surib, bu olamda borliqning ustuvorligini va unga xos ekzistensial erkinlikni ta'kidlaydi. Taniqli ekzistensialist faylasuf Jon Pol Sartr ham mavjudlik va erkinlik masalalari bilan izlanishlar olib borgan. Biroq Sartr shaxsning tanlov orqali o'z mohiyatini yaratishdagi radikal erkinligini ta'kidlasa, Xaydegger borliqning ontologik tuzilishiga e'tibor qaratadi. Sartr uchun voqelik uzluksiz o'z-o'zini yaratish aktini o'z ichiga oladi, bunda odamlar tashqi ta'sirlardan qat'i nazar, o'z harakatlari va majburiyatlari orqali o'zlarini anglaydilar. Bundan farqli o'laroq, "Xaydeggerning haqiqiylik tushunchasi insonning o'z imkoniyatlari va cheklovlariga chuqur moslashishga asoslangan bo'lib, borliq bilan yanada sezgir munosabatda bo'lishni ta'kidlaydi". Sartrning ekzistensializmi erkinlikka ixtiyoriy yondashishga moyil bo'lsa-da, Xaydeggerning nuqtai nazari voqelikni anglashda dunyo va o'z borlig'iga moslashish muhimligini ta'kidlaydi. Darhaqiqat, Jan Pol Sartr va Martin Xaydegger ekzistensial falsafada voqelik va erkinlik tabiatiga qarama-qarshi nuqtai nazarlarni ilgari suradilar. Sartrning ekzistensializmi, "Mavjudlik va yo'qlik" kabi asarlarida ifodalanganidek, individual tanlov orqali o'z mohiyatini aniqlashning radikal erkinligiga kuchli urg'u beradi. Xaydegger xavotirni (Angst) asosli va asosli bo'lmagan mavjudlik usullari o'rtasidagi farqni ochib beruvchi asosiy kayfiyat sifatida belgilaydi. Dunyodagi o'ziga xos mavjudotlarga qaratilgan qo'rquvdan farqli o'laroq, xavotir Daseinning "ular" tuzilmalarida mavjud bo'lmaslik va o'ziga xos ma'noni topishning yakuniy imkonsiz to'qnashuvidan kelib chiqadigan kuchliroq xavotir tuyg'usini ifodalaydi". Xavotir sof mavjudlikka qayta chaqiruv bo'lib xizmat qilib, shaxsning o'zini o'zi anglash imkoniyatini va o'z mavjudligining ekzistensial voqeligiga qarshi turish zarurligini eslatadi. Asossizlikdan asoslilikka o'tish qaror qabul qilishning oddiy jarayoni emas, balki shaxsning o'z mavjudligiga munosabatini tubdan o'zgartirishni talab qiladi. Bu o'z hayotiga tanqidiy qarashni, olamda mavjud bo'lmoqlik uchun yuzaga keluvchi turli to'siqlarga qat'iyat bilan tayyor bo'lishni o'z ichiga oladi. Xaydeggerning ta'kidlashicha, "bu o'tish har doim Dasein tuzilishiga xos bo'lgan imkoniyatdir, lekin u vijdon chaqirig'iga keskin ochiqlikni va o'z chekloviga qarshi turish uchun jasoratni talab qiladi". Xaydeggerning kengroq ontologik tadqiqot doirasida mavjudligi asosli bo'lmagan O'zlikni o'rganish bilan sof mavjudlik nimani anglatishini qayta ko'rib chiqishni taklif qiladi. U "ular"ga moslashishning jozibali qulayligini shubha ostiga qo'yadi va bizning mavjudligimizning ekzistensial sharoitlari bilan jiddiy shug'ullanishga chaqiradi. Bu falsafiy tadqiqot yolg'iz harakat emas, balki bizning mavjudligimizning o'zaro bog'liqligini tan oladigan umumiy izlanishdir. Sof mavjudlikka intilishda biz nafaqat o'z imkoniyatlarimiz bilan to'qnash kelamiz, balki umumiy olamda boshqalar bilan birga bo'lishning sof imkoniyatlariga o'zimizni bag'ishlaymiz.

Xaydeggerning asosiy g'oyalaridan biri, insonning vaqt bilan bog'liqligidir. U vaqtni o'tmish, hozirgi va kelajak o'rtasidagi dinamik munosabat sifatida ko'radi. Inson o'zining tarixiy kontekstini va shaxsiy tajribalarini bilishi kerak, chunki bu uning hayotidagi maqsad va mazmunni shakllantiradi. Shuningdek, Xaydegger autentiklik va noautentiklik tushunchalarini muhokama qiladi. Autentik hayot — bu insonning o'z ichki hissiyotlari va ehtiyojlariga mos ravishda yashashidir, noautentik hayot esa ijtimoiy bosimlar va konformizm natijasida yuzaga keladi. Xaydeggerning falsafasi, shuningdek, texnologiya va uning inson hayotiga ta'siri haqida ham o'z ichiga oladi. U texnologiyani insonni tabiiy

muhitdan ajratuvchi kuch sifatida ko'radi va bu holat insonning haqiqiylikni yo'qotishiga olib kelishi mumkinligini ta'kidlaydi. Umuman olganda, Xaydeggerning asarlari insonning o'z-o'zini anglash jarayonini, vaqtni, muhim ijtimoiy aloqalarni va mavjudlikning chuqur mazmunini o'rganishga qaratilgan. Uning fikrlari zamonaviy falsafa, psixologiya va ijtimoiy nazariyalar uchun katta ta'sir ko'rsatgan.

Xaydeggerning ijtimoiy falsafiy qarashlari quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

1. Mavjudlik (Dasein): Xaydegger "Dasein" tushunchasini kiritadi, bu insonning mavjudligini ifodalaydi. U insonni mavjudlik sifatida ko'rib, uning jamiyat bilan aloqasini o'rganadi. Dasein, o'zining mavjudligini anglash orqali, jamiyatda qanday rol o'ynashini tushunishga harakat qiladi.

2. Vaqt va tarix: Xaydegger uchun vaqt insonning mavjudligini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. U insonning o'tmishi, hozirgi va kelajagi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganadi. Bu jarayon ijtimoiy hayotda ham aks etadi, chunki insonlar o'z tarixiy kontekstlariga bog'liq ravishda jamiyatda o'z o'rnini topadilar.

3. Ijtimoiy aloqalar: Xaydegger ijtimoiy munosabatlarni insonning mavjudligi va tajribasi orqali tushunadi. U "biz" (Gemeinschaft) tushunchasini kiritadi, bu insonlarning bir-biri bilan aloqalari va ularning ijtimoiy hayotdagi roli haqida gapiradi.

4. Autentik va noautentik mavjudlik: Xaydegger insonning autentik (o'ziga xos) va noautentik (jamiyat tomonidan belgilangan) mavjudligi o'rtasidagi farqni ta'kidlaydi. Autentik mavjudlik — bu insonning o'zining haqiqiy tabiati va maqsadlari bilan yashashi, noautentik esa — jamiyatning bosimi ostida yashashdir.

5. Texnologiya va zamonaviylik: Xaydegger texnologiyaning inson hayotiga ta'sirini tanqid qiladi. U texnologiyaning insonni tabiiy muhitdan ajratishi va uning haqiqiy mavjudligini yo'q qilishi mumkinligini ta'kidlaydi. Bu, ijtimoiy hayotda ham muhim ahamiyatga ega, chunki texnologiya odamlar orasidagi aloqalarni o'zgartirishi mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Xaydeggerning asl o'zlik haqidagi falsafiy tadqiqoti o'zining voqelik, erkinlik va borliq tuzilmalariga qaratilganligi bilan zamonaviy dunyoda shaxslar oldida turgan ekzistensial muammolar va imkoniyatlarni tushunish uchun keng qamrovli va nozik asosni ochib beradi. Ushbu tadqiqot nafaqat ekzistensial falsafaning boy olamiga hissa qo'shadi, balki o'z-o'zini anglash, erkinlik va chinakam hayot kechirish nimani anglatishi haqida zamonaviy munozaralar uchun qimmatli fikrlarni ham beradi. Xaydegger tahlilining ilmiy konstruktivligi uning metodologik qat'iyligida, ekzistensial fenomenologiyaga asoslanishida va fanlararo muloqotga ochiqligidadir, bu esa uni inson holatini falsafiy tadqiq qilish uchun asosiy manbaga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar va havolalar

1. MARTIN XAYDEGGER EKZISTENSIAL FALSAFASI KOMPARATIVISTIKASI (M.XAYDEGGER, J.P.SARTR, F.NITSHE) Burxonov Sherzodbek Muxammadbobir o'g'li.

2. MARTIN XAYDEGGER FALSAFASIDA VA MAVJUDLIK TUSHUNCHASI TAHLILI. 2023

3. Martin Xaydeggerning Ekzistensializm falsafasi Islom Xosilmurodov.2021

4. M. XAYDEGGER FALSAFADAGI "BORLIQ" TUSHUNCHASI ("BORLIQ VA ZAMON") Zarina Soliyeva. Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit. 2024. 563-565 p.

5. <https://birunijournal.uz/uz/journal/article/martin-xaydegger-falsafasida-va-mavjudlik-tushunchasi-tahlili/>

6. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Martin_Haydegger

7. <https://jainkwellpublishing.com/index.php/conferences/article/download/486/484/1480>

